

קצד ראש השנה דף כא עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי)

1 מתרצת הגמרא: תרי ירחי חסירי קלא את להו – כשיש שני חדשים
2 חסרים זה אחר זה יש קול לדבר, ובודאי היו שומעים זאת קודם
3 החג, וכיון שלא שמעו כן אינם צריכים לחשוש לכך.
4 *

5 הגמרא מביאה מעשה בענין דומה: האמורא לוי, שהיה מבני ארץ
6 ישראל, אקלע לבלל בבל ביום שהיה לפי
7 חשבונם של בני בבל אחד עשר בתשרי, כלומר, שלא הגיעו
8 אליהם שלוחי בית דין לומר להם שעיברו את חודש אלול, וסמכו
9 על כך שבדרך כלל חודש אלול אינו מעובר (לעיל טז), וראש השנה
10 חל ביום שלשים, ולוי הגיע לבלל ביום שלפי חשבונם היה כבר
11 אחד עשר בתשרי. אמר להם לוי, בסיס תבשילא דבבלאי ביומא
12 רבה דמערכא – מבושם וערב הוא תבשילם של בני בבל, ביום זה
13 שהוא יום הכפורים בארץ ישראל, כלומר, עיברו בית דין את
14 חודש אלול, ויום זה שאתם אוכלים בו מעדנים וסבורים שהוא
15 אחד עשר בתשרי, באמת הוא יום הכפורים. אמר לוי בני בבל,
16 אסחיד – העד בפנינו שאכן עיברו בית דין את החודש, ונהגו
17 כדברך שיום זה הוא יום הכפורים. אמר להו לוי, איני יכול להעיד
18 זאת, כיון שלא שמעתי בעצמי מפי בית דין שהכריזו 'קקודש', מפני
19 שלא הייתי במקום ישיבת הסנהדרין, ומבואר במשנה (טז) שבניסן
20 ותשרי אין השלוחים יוצאים להודיע מתי חל ראש חודש, אלא
21 אם כן שמעו שהכריזו בית דין 'מקודש החודש'.
22 *

23 הגמרא מביאה מימרא כיצד צריכים לנהוג בני הגולה שאינם
24 יודעים את קביעות החדשים: מקריז רבי יוחנן, כל חייב דקטו
25 שלוחי ניסן ולא קטו שלוחי תשרי – כל מקום שמגיעים אליו
26 השלוחים שיוצאים להודיע מתי קבעו את ראש חודש ניסן, אך
27 אין מגיעים לשם שלוחי חודש תשרי, אף שהם יודעים את זמן
28 קביעות חג הפסח, מכל מקום ליעבדו תרי יומי – יעשו שני ימים
29 טובים גם בפסח, כאילו הם מסופקים בדבר, והטעם לכך, נזירה על
30 חודש ניסן אטו (משום) חודש תשרי, שאם יעשו יום טוב אחד
31 בפסח, יש לחשוש שיעשו כן גם בסוכות, אף שאין השלוחים
32 מגיעים לשם, ויהיו פעמים שחשובם לא יהיה נכון וינהגו שלא
33 כדין.

34 מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רבי אייבו בר נגרי, ורבי חייא בר
35 אבא, שהיו תלמידי רבי יוחנן שהכריזו דין זה, אקלעו לתהא אתרא
36 – הודמנו בניסן למקום מסוים, דהנה קטו שלוחי ניסן ולא קטו
37 שלוחי תשרי, ועבדי – נהגו בני אותו מקום יום טוב של פסח רק חד
38 יומא, כפי הודעת השלוחים, ורבי אייבו בר נגרי ורבי חייא בר אבא
39 לא אמרו להו ולא מירי – לא מחו בידם. שמע על כך רבי יוחנן רבם,
40 ואיפקד – הקפיד על שלא מיחו בידם. אמר להו רבי יוחנן
41 לתלמידיו, לאו אמרי לבו – האם לא אמרתי לכם דחייב דקטו
42 שלוחי ניסן ולא קטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי גם בפסח, נזירה
43 ניסן אטו תשרי, והיה לכם למחות בהם.
44 *

45 הגמרא מביאה את מנהגי האמוראים במקום שהיה ספק בידם
46 בענין קביעות החדש. מספרת הגמרא: רבא, שהיה דר בבבל, הנה
47 רגיל דהנה יתיב בתעניתא תרי יומי – היה רגיל להתענות ביום
48 הכפורים שני לילות וימים, גם ביום העשירי לפי חשבון בני בבל
49 (שסומכים על כך שבדרך כלל אין מעברים את חודש אלול), וגם
50 ביום האחד עשר לפי חשבונם, מחשש שאירע ועיברו את חודש
51 אלול, וזהו באמת יום העשירי, ואכן יומא חדא אשתכח בנותיה –
52 פעם אחת נמצא הדבר כמו שחשש, שעיברו בית דין את חודש
53 אלול, ויום האחד עשר לפי חשבונם היה לפי האמת יום הכפורים.
54 מביאה הגמרא מעשה נוסף: רב נחמן יתיב בתעניתא פוליה יומי

דיכפורי – רב נחמן ישב בתענית כל יום הכפורים, כפי חשבוננו,
55 שסמך על כך שלא עיברו בית דין את חודש אלול. לאורחא אתא
56 תהא נכרא – בערב הגיע לרב נחמן אדם אחד ואמר ליה, למחר
57 יומא רבה דמערכא – מחר הוא יום הכפורים בארץ ישראל, כיון
58 שעיברו בית דין את אלול, וצריך אתה לצום שוב למחרת. אמר
59 ליה רב נחמן, מהיכא את – מאיזה מקום אתה, אמר ליה, ממקום
60 ששמו 'דמחריא'. אמר ליה רב נחמן בלשון נוטריקון על שם עירו
61 'דמחריא', שהיא דם תהא אחריתו, כלומר, הריני מת על ידך,
62 שאתה גורם לי שאצטרך להתענות יומיים רצופים. קרי עליה –
63 קרא רב נחמן על אותו אדם 'קלים היו דרפינו' (איכה ד טז).
64 *

65 יש שני אופנים לחישוב ימות השנה, או לפי מהלך החמה או לפי
66 מהלך הלבנה, וישראל מונים חדשים ושנים לפי הלבנה, אמנם יש
67 מצוה מיוחדת שחג הפסח יהיה בחודש האביב, שהוא לפי ימות
68 החמה, ולצורך כך מעברים לפעמים את השנה ומוסיפים אדר
69 שני. ימות החמה מחולקים לארבע תקופות, תקופת טבת, ניסן,
70 תמוז ותשרי, ותקופת ניסן היא זמן האביב.
71 הגמרא מביאה מימרא בדין עיבור השנה: שלח ליה רב הונא בר
72 אבין לרבא, בר תוית דקשקה תקופת טבת עד שיתסר בניסן –
73 כשאתה רואה שנמשכת תקופת טבת של חמה עד חמשה עשר
74 בניסן, ותקופת ניסן שהיא זמן האביב עתידה לחול רק בששה עשר
75 בניסן, עברה לתהא שפא – תעבר את אותה השנה ותוסיף חודש
76 אדר שני, ולא תחוש לה – ואל תחשוש לפסוק כן ותאמר שדעת
77 יחיד היא, והיינו דעת 'אחרים' בסנהדרין (יג), ונחלקו עליו שם
78 כמה תנאים, אלא כן היא ההלכה, משום דבתיב (דברים טו א) 'שמוד
79 את הדרש האביב ועשית פסח לה' אלהיך, ודרשו חכמים, שמוד
80 אביב של תקופה – תקופת האביב שהיא תקופת ניסן לפי ימות
81 החמה, שפא בחודש ניסן, וכיון ש'חדש' זו לשון התחדשות השייך
82 רק בלבנה שהיא נעלמת ומתחדשת, לומדים מהפסוק שד'אביב'
83 שהוא תקופת ניסן של ימות החמה יהיה בזמן חידוש הלבנה של
84 חודש ניסן, והזמן שנחשב כ'חידוש הלבנה' הוא כל זמן שהיא
85 מוסיפה אורה, והיינו עד יום ארבעה עשר בחודש, ולאחר מכן
86 היא מתחילה להתמעט. ואם תקופת ניסן של חמה עתידה לחול
87 ביום חמשה עשר בניסן של לבנה, די בכך שיעברו את חודש אדר
88 ויסיפו לו יום אחד, ותחול תקופת ניסן ביום ארבעה עשר בניסן,
89 כדין, אך אם תקופת ניסן עתידה לחול ביום ששה עשר בניסן, אין
90 תועלת בהוספת יום אחד לאדר, אלא יש צורך לעבר את השנה
91 ולהוסיף חודש שלם נוסף.
92 *

93 הגמרא מביאה דין נוסף בענין מי שאינו יודע את קביעות החדש:
94 אמר להו רב נחמן להנהו נחותי ימא – לאותם יורדי הים, שנמצאים
95 זמן רב בספינה, אתון דלא ידעיתו בקביעתא דתרתא – אתם, שאינכם
96 יודעים את קביעות הירח וראשי החדשים, יהיה סימן זה בידכם
97 לדעת מתי חל חג הפסח, כי תויתו סיחרא דמשלים ליומא –
98 כשתראו שהירח מאיר כל הלילה עד אור הבוקר, פעריו חמירא –
99 בערו את החמץ שברשותכם. מקשה הגמרא: והרי אמת משלים
100 הירח את כל הלילה להאיר בו עד לנץ החמה, פחמיסר – ביום
101 חמשה עשר, והא און מארביסר פכערינן – והרי מארבעה עשר
102 בניסן אנו מצוים לבער את החמץ. מתרצת הגמרא: אמנם אנו
103 רואים שהירח מאיר כל הלילה רק בחמשה עשר לחדש, אך
104 לדידהו, פמגלו להו עלמא – לאותם יורדי הים, שכל מראי השמים
105 גלוי לפנינו, מארביסר משלים – כבר מארבעה עשר הם רואים
106 את זריחת הלבנה כל הלילה, ויודעים שהגיע ארבעה עשר בניסן
107 ועליהם לבער את החמץ.
108

ראש השנה דף כא עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) קצז

משנה

המשנה מבארת באלו חדשים מחללים עדי ראיית הלבנה את השבת כדי להעיד בבית דין: על שני חדשים מחללין עדי ראיית הלבנה את השבת כדי להעיד בבית דין, על ניסן ועל תשרי, מפני שבהן – בחדשים אלו השלוחין יוצאין לסוריא ולשאר ארצות הגולה להודיע מתי נקבע ראש חודש, ומפני שבהן מתקנין את המועדות – שעל ידי קביעת ראש החודש יודעים מתי חלים כל המועדים, ולכן מותר לעדים לחלל את השבת, אך בשאר החדשים אין חילוק אם החודש מלא או חסר, ואין מחללים את השבת על עדות החודש. ובשנה בית המקדש קיים, מחללין אף על כולן – על כל החדשים, מפני תקנת חזקוני – כדי שידעו מתי ראש חודש, ויכולו להקריב קרבן מוסף בזמנו הראוי.

גמרא

שנינו במשנה: על שני חדשים מחללים את השבת, על ניסן ועל תשרי, שבהן שלוחין יוצאין. מקשה הגמרא: וכי רק על שני חדשים אלו השלוחים יוצאים, ותו לא, וימניהו – שנינו במשנה לעיל (יח) על ששה חדשים השלוחין יוצאין, והם ניסן, אב, אלול, תשרי, כסליו ואדר. מתרצת הגמרא: אמר אביי, הכי קאמר, על כולן – על כל ששת החדשים המנויים במשנה לעיל, השלוחין יוצאין מבערב – מלייל שלשים, כלומר, אם נראתה הלבנה בגלוי ביום עשרים ותשעה בחודש, או בליל שלשים, כיון שברור הדבר שבית דין יקדשו את החודש ביום שלשים, אין השלוחים צריכים להמתין ולשמוע את קידוש החודש בבית דין, אלא יכולים לצאת מיד ולהודיע שראש חודש ביום שלשים, וכן אם לא קדשוהו ביום שלשים וברור שקדשוהו ביום שלשים ואחד, אינם צריכים להמתין ולשמוע זאת, אלא יכולים לצאת מיד ולהודיע שראש חודש ביום שלשים ואחד, אבל על ניסן ועל תשרי אין השלוחים יוצאים עד שישמעו מפי בית דין שיכריזו 'מקדש', כיון שחוששים שמא ימלכו הדיינים בדעתם ויחליטו לעבר את החודש לצורך מסוים, וכיון שחשיבותם גדולה, שכל המועדות תלויים בהם, אין השלוחים יוצאים עד שישמעו מפי בית דין שקדשוהו. ומה שאמרה המשנה 'שבהן שלוחין יוצאין לסוריא', כוונתה שזהו טעם לכך שעדי ראיית הלבנה מחללים את השבת, כיון שבחדשים אלו יוצאים השלוחים רק אחרי קידוש החודש על ידי בית דין, ואם יתעכבו העדים עד אחר השבת יקדשו את החודש רק ביום ראשון, ורק לאחר שמיעת קידוש החודש יוכלו השלוחים לצאת ותדחה יציאתם ביום אחד, וכדי למנוע זאת מחללים עדי הראייה את השבת. אבל בשאר החדשים אם חל יום שלשים לחודש בשבת וראו העדים את הלבנה, אף אם לא יעידו בשבת וידחה קידוש החודש למחרת, יכולים השלוחים לצאת מיד בליל שלשים ואחד, שהוא מוצאי שבת, ולכן אין העדים מחללים את השבת. מסייעת הגמרא מברייטא: תניא נמי הכי, על כולן יוצאין השלוחים מבערב, אבל על ניסן ועל תשרי, אין השלוחים יוצאים עד שישמעו מפי בית דין מקודש.

*

הגמרא מבררת מניין שמותר לעדי ראיית הלבנה לחלל את השבת: תנו רבנן, מניין שמחללין עליהן את השבת, תלמוד לומר (ויקרא כג ד) 'אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם', ויש ללמוד מהפסוק שמקראי קדש, כלומר קריאת קידוש החודש על ידי בית דין תהיה במועדם, ואפילו אם מחמת כן יהיה צורך לחלל את השבת. מבררת הברייטא: וכול בשם שמחללין העדים את השבת עד שיתקדשו – כדי שיתקדשו המועדים בזמנם, כך מחללין עד שיתקיימו – יחללו השלוחים את השבת כדי להודיע לבני הגולה על זמן קידוש החודש, כדי שעל ידי כך יתקיימו המועדים בזמנם הראוי, תלמוד לומר (שם) 'אשר תקראו אתם', על קריאתם – קידוש החודש על ידי בית דין אתה מחלל את השבת,

ואי אתה מחלל על קיומן.

*

שנינו במשנה: ובשנה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן, מפני תקנת חזקוני. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תנו רבנן, בראשונה – בזמן שבית המקדש היה קיים, היו מחללין את השבת אף על כולן, משתכר בית המקדש אמר להן רבן יוחנן בן זבאי, וכי יש קרבן מוסף שצריכים להקריבו בזמנו הראוי, ולכן התקינו, שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד שבהם תלויים המועדות.

משנה

המשנה דנה באיזה אופן מותר לעדי ראיית הלבנה לחלל את השבת: בין שנראה הירח בעליל – מגולה לעין כל, שהיו השמים בהירים והירח היה גבוה, בין שלא נראה בעליל, אלא נראה סמוך לשקיעה במקום נמוך, שצריכים עין חדה בכדי לראותו, מחללין עליו את השבת, ואף שהלבנה נראתה לעין כל ואף בית דין עצמם ראוה, והטעם, שחוששים שאף כשלא יראה בעליל, יחששו העדים לחלל את השבת ויסמכו על כך שגם בית דין ראוה, ולכן התירו לכולם לחלל את השבת כדי להעיד. רבי יוסי חולק ואומר, אם נראה בעליל, אין מחללין עליו את השבת, משום שבדאי ראוה גם בית דין, ואין צורך לחלל את השבת. מעשה בשבת אחת, שעברו יותר מארבעים זוג – זוגות עדים שראו את הלבנה, ועינכם רבי עקיבא בלוד, כיון שלא היה צורך בכל כך הרבה עדים. שלח לו רבן זמלאל, אם מעכב אתה את הרבים מלבוא ולהעיד, נמצאת מבשילין לעתיד לבא, שסיברו שאין בהם צורך.

גמרא

שנינו במשנה: בין שנראה בעליל. מבררת הגמרא: מאי משמע דהאי 'עליל' לישנא דמגילי הוא – מהיכן נלמד ש'עליל' הוא לשון גילוי, שהירח מגולה לעין כל. מבארת הגמרא: אמר רבי אבהו, אמר קרא (תהלים יב ז) 'אמרו ה' אמרות כחות כספן צרוף בעליל לארץ מוקק שבעתים', ופירוש 'בעליל לארץ' היינו שדברי ה' ידועים וגלויים לכל הארץ. הגמרא דורשת את סיום הפסוק: רב ושמאל, חד אמר חמשים שיערי בינה נבאו בעולם, וכולן ניתנו למשה, חסר אחד, כלומר, שמשה רבינו קיבל רק ארבעים ותשעה שיערי בינה, שהרי נאמר בפסוק 'מוקק שבעתים', ו'שבעתים' היינו שבע שביעות, שהם יחד ארבעים ותשע, ואנו יודעים שבאמת יש חמשים שיערים, מכך שנאמר (תהלים ח ז) 'ותחפרהו מעט מאלהים' – שהיה משה רבינו חסר מהאלהים מעט, והוא שער החמשים. ונאמר בפסוק (קהל יב ז) 'בקש קהלת למצא דברי חפץ', וכך נדרש הפסוק, בקש קהלת – שלמה המלך להיות במשה רבינו בגדולת התורה שהיא דברי חפץ, יצתה בת קול ואמרה לו את האמור בסיום הפסוק (קהל יב ז) 'ובתוב ישר דברי אמת', כלומר כבר נאמר ב'ספר הישר', שזו התורה, דברי אמת (דברים לד ז) 'ולא קם נביא עוד בישראל במשה', והיינו שאין אפשרות להגיע למדרגת משה. מביאה הגמרא את דעת החולק: וחד אמר, שאין לדרוש כן את הפסוק בקהלת, כיון שבאמת הגיע שלמה המלך למדרגת משה רבינו, ומה שנאמר בפסוק שלא קם נביא כמשה, היינו שבנביאים לא קם כמותו, אבל במלכים קם, וזהו שלמה המלך. אלא, מה אני מקיים – כיצד נפרש את הפסוק 'בקש קהלת למצא דברי חפץ', בקש קהלת לדון דינין שכלל – לדון את בני האדם כפי חפצו ודעת ליבו שלא נערים ושלל בהתראה, יצתה בת קול ואמרה לו 'ובתוב ישר דברי אמת' – כבר נאמר בתורה (שם ז א) 'על פי שנים ערים וגו' או שלשה עדים יומת המת', והם 'דברי אמת' שאין לשנותם ואי אפשר לדון בלא עדים.